

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Підручник

Друге видання, перероблене і доповнене

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента НАПрН України
О. М. Ярошенка

Затверджено Міністерством освіти і науки України

Харків
«Право»
2017

УДК 349.3:364.35(075)

ББК 67.305я7

П25

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
(лист № 1/11–18994 від 29 грудня 2015 р.)*

Рецензенти:

В. Л. Костюк – доктор юридичних наук, доцент,
заступник завідувача відділу Головного науково-експертного управління
Апарату Верховної Ради України;

О. В. Москаленко – доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського
та трудового права Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Пенсійне забезпечення : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч.
П25 закл.] / О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар та ін. ; за ред.
О. М. Ярошенка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2017. – 308 с.

ISBN 978-966-937-228-4

Підручник підготовлено відповідно до вимог державного освітнього стандарту колективом науково-педагогічних працівників кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Викладено основні положення пенсійного забезпечення в Україні, розглянуто актуальні питання застосування законодавства у цій сфері.

Нормативний матеріал подано станом на 1 червня 2017 р.

Для студентів, аспірантів і викладачів юридичних вищих навчальних закладів та юридичних факультетів та усіх, хто цікавиться питаннями пенсійного забезпечення в Україні.

УДК 349.3:364.35(075)

ББК 67.305я7

ISBN 978-966-937-228-4

© Ярошенко О. М., Прилипко С. М.,
Слюсар А. М. та ін., 2017

© Видавництво «Право», 2017

Розділ 1

Загальні положення пенсійного забезпечення в Україні

1.1. Пенсійне забезпечення в системі соціального забезпечення

Сучасне цивілізоване суспільство будується на засадах, серед яких гуманітарна складова займає дуже важливе місце. Характеристика сучасної держави як соціальної стала нормою для багатьох країн.

Для України як соціальної, правової держави соціальна функція є однією з головних. Вона полягає у гарантуванні державою соціальної безпеки громадян, створення умов для повної реалізації прав на працю, достатній життєвий рівень; зняття і пом'якшення соціальних суперечностей за допомогою гуманної і справедливої соціальної політики¹.

Зміст соціальної функції, зокрема, полягає у забезпеченні соціальних прав людини, серед яких основне місце займає право на соціальне забезпечення. Воно реалізується через різні організаційно-правові форми, у тому числі і через пенсійне забезпечення.

Складний процес забезпечення пенсіями зумовлює виникнення різноманітних відносин, які характеризуються єдністю й у сукупності становлять велику складову частину галузі права соціального забезпечення. Розвиток правового регулювання забезпечення пенсіями останніми роками дозволяє зробити висновок, що пенсійне забезпечення є підгалуззю у соціальному забезпеченні.

У розумінні пенсійного забезпечення слід враховувати те, що до нього сформовано два підходи. З одного боку, його можна характеризувати через категорію «право на пенсію», і тоді пенсійне забезпечення України – це форма матеріального забезпечення фізичних осіб – суб'єктів як загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсій та соціальних

¹ Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ: Алтера, 2013. С. 138.

послуг, які формуються за рахунок страхових внесків юридичних та фізичних осіб, державного й місцевого бюджетів, цільових фондів, та акумулюються на банківських рахунках Пенсійного і Накопичувального фондів у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, недержавних пенсійних фондів, банківських установ.

З другого боку, пенсійне забезпечення – це комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання, а також гарантування пенсіонерам здійснення прав, їх державний захист та охорона. Таке визначення базується на тому, що пенсійне забезпечення є однією з організаційно-правових форм соціального забезпечення.

Таким чином, *пенсійне забезпечення* як підгалузь права соціального забезпечення є системою нормативних приписів, спрямованих на регулювання відносин із забезпечення громадян пенсіями на підставах і у порядку, встановлених законодавством.

Пенсійне забезпечення як структурний елемент галузі соціального забезпечення характеризується наявністю внутрішньої системи норм, що відображає предмет як сукупність суспільних відносин із пенсійного забезпечення; методу, значної спеціальної нормативної бази, принципів тощо.

Система пенсійного забезпечення полягає у наявності загальної й особливої частин. Загальну частину складають норми, що формують предмет пенсійного забезпечення, створюють його метод, визначають сферу дії законодавства, втілюють принципи пенсійного забезпечення. Змістом особливої частини є всі інші норми, що у сукупності складають такі інститути, як загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; недержавне пенсійне забезпечення; пенсійне забезпечення на пільгових умовах; інститут призначення, перерахунку й виплати пенсій та ін.

Пенсійне забезпечення має свій відносно відокремлений *предмет*. Традиційно прийнято вважати, що предмет пенсійного забезпечення становить широке коло суспільних відносин з приводу призначення й виплати пенсій, а також встановлення юридичних фактів та розгляду спорів з пенсійного забезпечення. Їх прийнято іменувати правовідносинами у пенсійному забезпеченні.

Основу предмета пенсійного забезпечення складають пенсійні правовідносини. У сучасній теорії соціального забезпечення під пен-

сійними правовідносинами розуміють передбачені нормами пенсійного законодавства соціально-економічні відносини щодо призначення та виплати уповноваженими суб'єктами правоздатним суб'єктам пенсії для реалізації останніми своїх прав і свобод та сприяння їх соціальній захищеності¹.

В залежності від змісту правовідносини у пенсійному забезпеченні слід поділяти на матеріальні (із призначення, перерахунку і виплати пенсій), процедурні (з приводу встановлення юридичних фактів) та процесуальні (пов'язані із розглядом спорів у пенсійному забезпеченні) правовідносини. Правовідносини, що складають предмет пенсійного забезпечення, поділяються на основні (матеріальні – з приводу призначення, перерахунку й виплати пенсій) та допоміжні (процедурні і процесуальні відносини, покликані обслуговувати матеріальні відносини і які не можуть існувати без останніх). Допоміжні правовідносини характеризуються й тим, що вони можуть існувати водночас із матеріальними, можуть їм передувати або слідувати за ними.

З огляду на складну систему пенсійного забезпечення в Україні, до його предмета слід включати й правовідносини з накопичення, примноження, нарахування доходу та здійснення пенсійних виплат (характерні для накопичувальної системи пенсійного забезпечення).

Пенсійне забезпечення характеризується наявністю особливого *методу* правового регулювання відносин.

По-перше, як сукупність прийомів і способів правового регулювання відносин із пенсійного забезпечення він є поєднанням імперативних і диспозитивних засад, оскільки самі пенсійні правовідносини поєднують у собі елементи публічних та приватноправових відносин. Імперативність регулювання пенсійних відносин полягає в їхній суворій законодавчій регламентації та в обов'язковому закріпленні права особи на одержання пенсійних виплат у випадку настання підстав, встановлених законом. Імперативний метод є базовим методом державної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування. Диспозитивний метод покладено в основу накопичувальної системи пенсійного забезпечення і він здійснюється у формі договірної закріплення відносин у сфері пенсійного забезпечення. Імперативний характер

¹ Пенсійні правовідносини в Україні: монографія / Н. М. Хуторян, Я. В. Сімутіна, М. П. Стадник та ін.; відп. ред. Н. М. Хуторян, Я. В. Сімутіна. Київ: Юрид. думка, 2013. С. 53.

мають норми щодо пенсійного віку, необхідного для призначення пенсії страхового стажу, вимог до документів і т. д. Диспозитивний елемент у регулюванні притаманний, наприклад, договірним формам у недержавному пенсійному забезпеченні.

По-друге, методу пенсійного забезпечення притаманна й така властивість, як єдність і диференціація у правовому регулюванні відносин. Єдність базується на принципах рівності, справедливості й означає встановлення однакових умов для всіх однопорядкових суб'єктів. Диференціація проявляється в урахуванні особливостей у пенсійному забезпеченні. Яскравим прикладом диференціації є існування пенсійного забезпечення на пільгових умовах осіб, які мають необхідний стаж роботи у важких, небезпечних та інших схожих умовах.

Пенсійне забезпечення в Україні має і свою систему *джерел* правового регулювання. Воно здійснюється законодавством про пенсійне забезпечення, яке базується на Конституції України та ратифікованих Україною міжнародних актах. Головними нормативними актами з пенсійного забезпечення є Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 р., Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р., Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. Крім того, окремими законами встановлюються умови пенсійного забезпечення, відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення. Серед них слід виділити Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р., положення якого застосовуються в частині визначення права на пенсію за віком на пільгових умовах і за вислугу років. Наприклад, відповідно до ст. 13 цього Закону на пільгових умовах мають право на пенсію за віком, незалежно від місця останньої роботи, працівники, зайняті повний робочий день на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, зайняті повний робочий день на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці, за відповідними списками таких робіт.

Важливе значення для регулювання відносин з пенсійного забезпечення мають такі нормативні акти, як постанови Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, акти Мінсоцполітики України, акти Пенсійного фонду України, видані ними в межах повно-

важень, а також інші нормативно-правові акти, прийняті (видані) відповідно до законів про пенсійне забезпечення.

Пенсійне забезпечення як підгалузь права соціального забезпечення характеризується сукупністю *принципів*, що визначають засади його здійснення. У пенсійному забезпеченні діють загальні, міжгалузеві, галузеві принципи і принципи окремих інститутів.

1.2. Принципи пенсійного забезпечення

У загальній теорії права під принципами права розуміють найбільш загальні і стабільні вимоги, що сприяють утвердженню та захисту суспільних цінностей, визначають характер права і напрями його подальшого розвитку.

Виходячи із сутності відносин і призначення пенсійного забезпечення, під *принципами пенсійного забезпечення* слід розуміти основні положення, що відображають сутність і зміст його норм, зумовлюють його внутрішню єдність й визначають перспективи розвитку.

У пенсійному забезпеченні діють основоположні, загальноправові, галузеві принципи, а також принципи його окремих інститутів.

Для пенсійного забезпечення важливими є такі *основоположні* принципи права, як справедливість, рівність, свобода, гуманізм.

Пенсійне забезпечення неможливе без принципу справедливості, у якому право виступає як міра справедливості, як морально-правова домірність вкладеного та отриманого в усіх сферах життєдіяльності людини та їхнього правового забезпечення. Принцип справедливості містить у собі вимогу відповідності між практичною роллю різних індивідів (соціальних груп) у житті суспільства та їхнім соціальним становищем, між їхніми правами та обов'язками¹.

Як відомо, у пенсійному забезпеченні для окремих категорій громадян встановлено порядок призначення і виплати пенсій, що значно відрізняється від загального. Якщо в основі такого порядку лежать фактори, що з необхідністю зумовлюють пільгове пенсійне забезпечення (наприклад, робота у важких і небезпечних умовах праці), то він

¹ Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник: пер. з рос. Харків: Консум, 2001. С. 224.

відповідає принципу справедливості. І, навпаки, не можна вважати справедливим призначення окремим категоріям громадян пенсій, коли їх розмір становить 80–90 відсотків заробітної плати. Прикладом реалізації принципу справедливості є й поширення права на пенсію на таку категорію громадян, як особи, засуджені до відбування кримінального покарання.

Принцип свободи у пенсійному забезпеченні проявляється: у праві на добровільну участь у системі загальнообов'язкового пенсійного страхування осіб, які відповідно до Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню; у праві особи, яка набула право на призначення двох та більше видів пенсій, вільного вибору однієї з них. У недержавному пенсійному забезпеченні свобода реалізується у добровільності створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб; у добровільній участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати; у добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення тощо.

Гуманізм у пенсійному забезпеченні є проявом визнання людини найвищою соціальною цінністю, коли правове регулювання спрямовується на повну реалізацію її прав та законних інтересів, створює умови для вільного розвитку і самореалізації. Одним з обов'язків соціальної держави є реалізація права пенсіонерів на гідний рівень життя.

Принцип рівності у відносинах із пенсійного забезпечення реалізується у рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат та виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 7 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»).

Загальноправові принципи притаманні праву в цілому, а тому вони діють й у відносинах з пенсійного забезпечення. Найбільш важливими для пенсійного забезпечення є такі визнані сучасною правовою наукою загальноправові принципи, як принцип правової визначеності, принцип законності, принцип пропорційності; принцип неприпустимості скасування прав тощо.

Принцип правової визначеності у пенсійному забезпеченні означає, що особі має бути забезпечена можливість планувати своє майбутнє з урахуванням змісту нормативних актів, якими встановлюються умови пенсійного забезпечення. Ці акти (особливо закони) мають бути заздалегідь оприлюднені, мають діяти на майбутнє, повинні відповідати вимогам нормотворення (ясність, точність, чіткість, несуперечливість). Крім того, держава має забезпечити їх належну правореалізацію (нормативні акти мають виконуватись; має існувати практика їх однакового застосування; рішення судів мають обов'язково виконуватись)¹.

Сутність законності проявляється у таких засадах загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, визначених Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», як принципи законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством, а також осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, фізичних осіб – підприємців; цільового та ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; відповідальності суб'єктів системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування за порушення норм цього Закону, а також за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків.

Принцип пропорційності ґрунтується на ідеї справедливості і розглядається як елемент принципу верховенства права². У пенсійному забезпеченні його слід трактувати таким чином, що будь-яке обмеження права на пенсію можливе тільки на підставі закону в передбачених Конституцією (чи міжнародно-правовими документами) цілях та лише у межах, що є необхідними для нормального функціонування суспільства, а самі обмеження мають застосовуватися тільки у випадках, якщо не існує менш обтяжливих заходів (засобів і способів) запобігання порушенням права на пенсійне забезпечення³.

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 129.

² Там само.

³ Козюбра М. І. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 30–63.

Принцип неприпустимості скасування права на пенсійне забезпечення базується на конституційному положенні у тому, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22 Конституції України).

Дія *міжгалузевих* принципів у пенсійному забезпеченні полягає у тому, що вони застосовуються при регулюванні не всіх відносин, а тільки тих, що є предметом суміжних з пенсійним забезпеченням галузей права (конституційного права, фінансового права, адміністративного права тощо). Так, із змісту статей 46 та 55 Конституції України випливає принцип забезпечення права кожного на захист своїх прав і свобод, у тому числі у сфері пенсійного забезпечення. Згідно зі ст. 105 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» застраховані особи та члени їх сімей мають право на оскарження дій (бездіяльності) страхувальників, виконавчих органів Пенсійного фонду та їх посадових осіб відповідно до законодавства. У трудовому праві і пенсійному забезпеченні діють такі засади, як обов'язкове соціальне страхування осіб, які беруть участь своєю працею в суспільному виробництві. Спільним для пенсійного забезпечення та адміністративного права є принцип державного контролю за дотриманням законодавства із пенсійного забезпечення. Принцип фінансування пенсійного забезпечення за рахунок страхових внесків і коштів державного бюджету та принцип цільового використання страхових і бюджетних коштів діють як у пенсійному забезпеченні, так і у фінансовому праві.

Характеристику принципів пенсійного забезпечення як підгалузі слід провести, виходячи з досягнень науки соціального забезпечення. На переконання сучасних дослідників, система галузевих доктринальних принципів права соціального забезпечення складається з таких принципів: 1) принцип загальності соціального забезпечення, змістом якого є забезпечення всіх осіб, незалежно від громадянства, форми та виду їх суспільно-корисної діяльності (характеризує коло осіб, які підлягають соціальному забезпеченню); 2) принцип різноманітності форм та видів соціального забезпечення (характеризує зовнішній вираз забезпечення); 3) принцип участі в формуванні цільових фондів соціального забезпечення працівників, держави та роботодавців (характеризує суб'єктів, за рахунок яких здійснюється соціальне забезпечення); 4) принцип формування фондів забезпечення на засадах: страхування

та (або) асигнувань із державного, місцевого бюджету (характеризує спосіб створення джерел соціального забезпечення); 5) принцип відповідності розмірів соціального забезпечення гідному рівню життя (характеризує розміри соціального забезпечення та їх співвідношення із соціальними стандартами та рівнем життя); 6) принцип організації соціального забезпечення через державні органи управління або інші структури (характеризує суб'єктів, які здійснюють діяльність із організації надання соціального забезпечення); 7) єдність та диференціація, яка має місце в процесі соціального забезпечення (характеризує умови, які впливають на порядок визначення розмірів матеріального забезпечення конкретній особі); 8) принцип обумовленості соціального забезпечення юридично значимими обставинами (характеризує юридичні факти соціально-забезпечувальних правовідносин); 9) принцип гарантованості соціального забезпечення державою (характеризує міру втручання держави в регулювання відносин із соціального забезпечення)¹.

Переважає більшість цих принципів у пенсійному забезпеченні розвиваються й наповнюються конкретним змістом через такі механізми.

Принцип загальності пенсійного забезпечення базується на конституційному положенні, згідно з яким усі громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Звичайно, пенсійне забезпечення є основною формою у реалізації права на соціальне забезпечення.

Принцип різноманітності форм та видів у пенсійному забезпеченні проявляється, по-перше, в існуванні загальнообов'язкового державного і добровільного (недержавного) пенсійного забезпечення; по-друге, у різноманітті видів пенсій і пенсійних схем (пенсії за віком, по інвалідності, у разі втрати годувальника у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; одноразова пенсійна виплата, пенсія на визначений строк, довічна пенсія – у недержавному пенсійному забезпеченні), по-третє, у врахуванні об'єктивних і суб'єктивних факторів, що зумовлюють особливості пенсійного забезпечення окремих категорій осіб шляхом встановлення для них

¹ Ширант А. А. Принципи пенсійного забезпечення: монографія. Київ: ДІА, 2012. С. 183–184.

пенсій на пільгових умовах (із скороченням віку, страхового стажу тощо).

Принцип участі у формуванні цільових фондів соціального забезпечення працівників, держави та роботодавців у пенсійному забезпеченні полягає у тому, що кошти до Пенсійного фонду України сплачують страхувальники, якими є: роботодавці; підприємства, установи, організації, військові частини та органи, які виплачують заробітну плату (винагороду), грошове забезпечення, допомогу, надбавку або компенсацію; Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання України; застраховані особи (фізичні особи – підприємці та члени сімей зазначених фізичних осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності; особи, які забезпечують себе роботою самостійно – займаються адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу безпосередньо від цієї діяльності). У системі недержавного пенсійного забезпечення учасниками накопичувальної системи пенсійного страхування є фізичні особи, які сплачують страхові внески до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та спрямовують ці внески до пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня у порядку, встановленому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». У свою чергу, роботодавець є платником корпоративного пенсійного фонду, до якого він перераховує грошові кошти на користь своїх працівників на підставі договору, укладеного ним з радою цього пенсійного фонду.

Принцип відповідності розмірів соціального забезпечення гідному рівню життя у пенсійному забезпеченні втілюється через реалізацію нормативного припису ч. 3 ст. 46 Конституції України, за яким пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Реалізація принципу єдності і диференціації у регулюванні пенсійного забезпечення є проявом одного з основних принципів соціального забезпечення – соціальної справедливості. Єдність у пенсійному забезпеченні проявляється в застосуванні загальних принципів пенсійного забезпечення до правового регулювання всієї сукупності пенсійних правовідносин, єдиній меті пенсійного забезпечення. Диференці-

ація пенсійного забезпечення заснована на об'єктивних (умови праці, сфера діяльності та ін.) і суб'єктивних (вік, стать, правовий статус, стан працездатності, наявність утриманців тощо) факторах, що зумовлюють особливості пенсійного забезпечення окремих категорій осіб. Для них законом встановлюються особливі умови пенсійного забезпечення, що полягають у скороченні віку виходу на пенсію, зменшенні тривалості страхового стажу, призначенні пенсій у більш високих розмірах тощо.

Принцип обумовленості пенсійного забезпечення юридично значимими обставинами найбільш яскраво проявляється у встановленні законами вимог до призначення та перерахунку пенсій. Так, умовами призначення пенсії за віком для чоловіків є досягнення віку 60 років та наявність страхового стажу не менше 15 років. Пенсія по інвалідності призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства) за наявності страхового стажу, встановленого законом. При цьому пенсія по інвалідності призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи. За загальним правилом, пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності.

Прикладом *принципів окремих інститутів* пенсійного забезпечення є визначені у законі принципи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування здійснюється за принципами:

- законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством, а також осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, фізичних осіб – підприємців;
- права на добровільну участь у системі загальнообов'язкового пенсійного страхування осіб, які відповідно до цього Закону не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню;

- заінтересованості кожної працездатної особи у власному матеріальному забезпеченні після виходу на пенсію;
- рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат та виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- диференціації розмірів пенсій залежно від тривалості страхового стажу та розміру заробітної плати (доходу);
- солідарності та субсидування в солідарній системі;
- фінансування видатків на виплату пенсій, надання соціальних послуг за рахунок страхових внесків, бюджетних коштів і коштів цільових фондів;
- спрямування частини страхових внесків до накопичувальної системи пенсійного страхування для здійснення оплати договорів страхування довічної пенсії і одноразової виплати залежно від розмірів накопичень застрахованої особи з урахуванням інвестиційного доходу;
- державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;
- гласності, прозорості та доступності діяльності Пенсійного фонду;
- обов'язковості фінансування за рахунок коштів Пенсійного фонду витрат, пов'язаних з виплатою пенсій та наданням соціальних послуг, у встановлених обсягах;
- цільового та ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- відповідальності суб'єктів системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування за порушення норм цього Закону, а також за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків.

1.3. Правові джерела пенсійного забезпечення

При вивченні права пенсійного забезпечення важливим є визначення його джерел, тобто з'ясування питання: за допомогою яких правових норм регулюються пенсійні відносини в нашій державі. Це безпосередньо пов'язано із з'ясуванням таких важливих питань, як